

СТАБІЛІЗАЦІЯ ДИСБАЛАНСІВ ТА СТРУКТУРНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

Олександр Олександрович Носирєв¹

У статті досліджується виявлення регіональних особливостей структурних диспропорцій розвитку національної економіки та розробка рекомендацій щодо подолання диспропорційності національної економіки. Більшість регіонів України ще до початку повномасштабних військових дій характеризувалися розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних фондів, технологічною відсталістю. Наразі держава потребує оперативного відновлення та санації регіональної економіки. Спостерігається висока матеріаломісткість та сировинна орієнтованість виробництва, а також низький рівень інноваційного розвитку промисловості країни. Запропоновано можливі умови зниження диспропорційності та реалізації перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, проведено типізацію економіки України в регіональному розрізі. Необхідним є врахування міжрегіональної диференціації як основи запровадження стратегії реалізації державної регіональної політики.

Ключові слова: регіональні диспропорції, структура економіки, економічний розвиток, промисловість, інноваційні процеси, технології, виробництво.

Постановка проблеми. На тлі подій військового стану, вагомих руйнувань інфраструктури, промислового комплексу східних та центральних регіонів України більше тисячі підприємств прийняло рішення про релокацію виробництва у західні регіони України. За цих умов очікується значне навантаження на інфраструктуру західних та центральних регіонів, які прихистили вимушено переселених осіб, виробничі потужності підприємств з інших регіонів. У підсумку наявна ситуація призведе до зміни існуючих диспропорцій вітчизняних регіонів в міру їх здатності адаптуватись до нових викликів та перспектив залучення державних та іноземних інвестицій з розбудови та відновлення військових пошкоджень. Необхідним є перегляд чинної системи економічно необґрунтованого розділення виробничих процесів між різними регіонами, зміни підходів промислового розвитку регіонів з метою забезпечення захисту навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковець В. Видобора [1] досліджував особливості економічних диспропорцій в умовах глобалізації. Дослідниці Л. Дейнеко та О. Ципліцька [3] сфокусували увагу на дослідженні промислового потенціалу регіонів та завдань регіональної промислової політики в умовах деіндустріалізації, а О. Якушева та В. Лабунько [4] охарактеризували особливості регіональних диспропорцій економічного розвитку у повоєнний період. Науковець А. Вдовічен [5] здійснив ґрунтовне глибоке дослідження сутності та особливостей формуванн

макроекономічних диспропорцій економіки України, а О. Подмазко [6] приділив увагу потенційним інвестиційним ресурсам інноваційного оновлення виробництва. Колектив авторів у складі Н. Кондратенко, О. Красносова та В. Папп [7] досліджували проблематику та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України. Автори Н. Можайкіна та І. Островський [8] розглядали особливості управління сталим розвитком регіонів в умовах децентралізації у порівняльному співставленні досвіду країн ЄС та України, а О. Перепелюкова [9] досліджувала диспропорції регіонального розвитку в умовах системних трансформацій. Проблематика нівелювання диспропорцій економічного та промислового розвитку регіонів України також раніше розглядалась у авторському дослідженні [10]. Науковицею О. Соколовою [11] досліджено зміст, види та вплив на економічну безпеку держави структурних диспропорцій. Колективом науковців ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долішнього НАН України» у монографії [12] комплексно досліджено особливості територіального розвитку і регіональної політики України в умовах сучасних соціально-економічних процесів.

Метою дослідження є виявлення регіональних особливостей структурних диспропорцій розвитку національної економіки та розробка рекомендацій щодо подолання диспропорційності національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміна сформованих пропорцій в галузевій структурі господарства в розвинених і країнах, що розвиваються,

¹ Носирєв Олександр Олександрович, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», e-mail: nosyriev.bf@khp.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4089-3336>

спричинена впровадженням інновацій у виробництво. Тобто йдеться про збільшення ролі сфери обігу і послуг в створенні ВВП. Так, відбувається процес збільшення фінансової глибини економік, фінансизації товарних ринків, волатильності основних цінових показників. Зростає відокремлення фінансових операцій від матеріального виробництва і торгівлі, що посилюється протиріччя між фіктивним і реальним капіталом. Одночасно відбувається деіндустріалізація економік в більшості розвинених країн і триває індустріалізація в країнах, що розвиваються. Випереджаючими темпами зростають наукомісткі галузі матеріального виробництва і послуг, зближуються рівні наукоємності обох груп країн. Ці процеси ведуть до зміни їхньої ролі і місця в міжнародному поділі праці і тим самим породжують нові або посилюють старі дисбаланси у світовій економіці [1].

До прикладу, 2021 р. промисловість була провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ) у 10-ти областях, що на 5 областей менше ніж у 2018 р. Найбільший рівень частки промисловості характерний для Донецької області, та перевищує 50%. Високі показники питомої ваги промисловості у структурі регіону (понад 40%) також характерні для Запорізької, Дніпропетровської, Полтавської областей. В індустріальних регіонах зберігається високий рівень середньої заробітної плати, який забезпечують передусім такі види промислової діяльності як добувна промисловість, розроблення кар'єрів, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. За цих умов спостерігається ситуація, коли в попередні роки промислові регіони надавали фінансову підтримку іншим областям, що посилювали диспропорції розвитку регіонів в цілому. За даними Державної служби статистики [2], Державний бюджет України в основному наповнюють індустріальні регіони (табл. 1). Це передусім Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Полтавська, Харківська області. Також порівняно значним є внесок

Одеської області, економіка якої належить до диверсифікованого типу. Серед аграрних регіонів найбільше надходжень до Держбюджету забезпечують Вінницька і Сумська області [2].

Внаслідок нестабільної динаміки промислового виробництва в Україні та негативного впливу геополітичних та макроекономічних чинників мало місце скорочення промислової спеціалізації економіки ряду регіонів України. До прикладу, 2021 р. промисловість була провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ) у 10-ти областях, що на 5 областей менше ніж у 2018 р. Найбільший рівень частки промисловості характерний для Донецької області, та перевищує 50%. Високі показники питомої ваги промисловості у структурі регіону (понад 40%) також характерні для Запорізької, Дніпропетровської, Полтавської областей.

Загалом можна виокремити п'ять типів економіки регіонів України: 1) індустріальний; 2) аграрний; 3) комерційний; 4) змінний; 5) диверсифікований. За типом економіки регіони України можна розподілити наступним чином (рис. 1).

Актуальними напрямками регіональної промислової політики виступають підтримка та заохочення інноваційної діяльності промислових підприємств, конкурентоспроможність та компетенції, інтернаціоналізація та підтримка експорту. Для реалізації цих завдань доцільним є розробка механізму багатоканального інвестування, яке забезпечить повноцінне вливання фінансових ресурсів за рахунок декількох джерел – власні кошти підприємств, комерційне інвестування, державне інвестування, банківське кредитування. Важливу роль відіграють також державні закупівлі на регіональному рівні. Їх структура та внутрішнє наповнення стимулюють промислових виробників реагувати на ці запити та змінювати структуру виробництва і технології, вдосконалювати продукцію. У регіонів, особливо з найменшим ВРП на душу населення, є досить значний промисловий потенціал, який дозволяє нарощувати обсяги

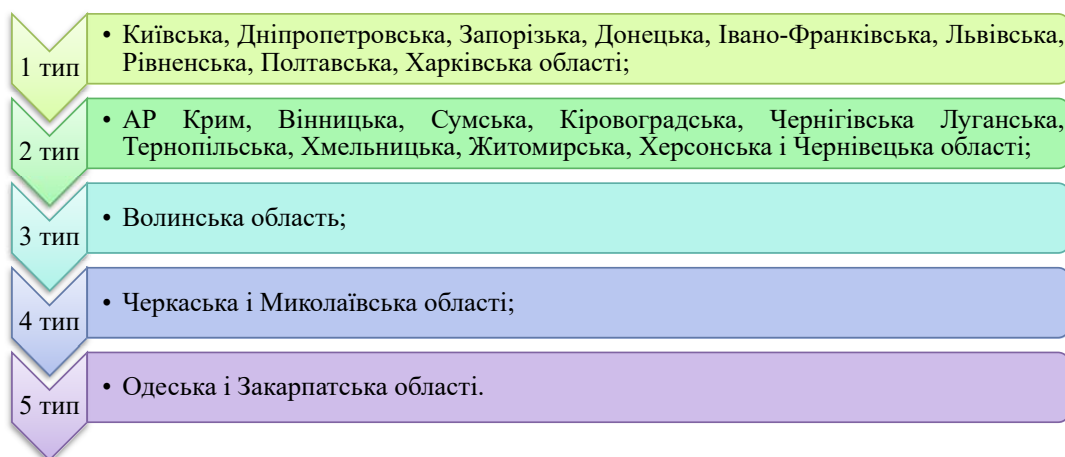

Рисунок 1 – Типізація економіки регіонів України

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1 – Специалізація регіонів України* (за часткою галузей економіки у ВДВ), % (узагальнено автором за даними)

Область	Промисловість				Сільське господарство				Торгівля			
	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021
АР Крим
Вінницька	18,3	22,1	21,4	19,8	22,4	31,8	28,1	28,5	10,8	8,6	8,9	9,9
Волинська	16,4	17,9	15,4	15,5	16,6	20,5	17,2	16,2	15,3	15,7	25,5	23,3
Дніпро-петровська	47,3	46,7	48,2	47,7	4,9	8,5	7,3	7,0	12,9	10,9	11,4	10,4
Донецька	39,9	45,3	49,9	53,2	4,2	7,7	7,2	6,2	16,2	10,1	8,0	7,2
Житомирська	22,7	19,9	19,0	19,8	19,2	25,3	23,5	23,1	10,6	10,5	10,7	10,0
Закарпатська	20,2	16,7	15,1	14,7	14,2	17,1	15,2	14,6	17,4	11,7	12,4	13,9
Запорізька	43,9	41,4	42,4	43,5	8,5	13,9	12,0	9,8	11,6	10,4	10,7	10,5
Івано-Франківська	30,2	26,4	28,0	31,2	12,2	14,4	14,4	13,1	13,7	13,6	11,6	11,2
Київська	18,2	22,2	21,5	20,4	13,5	16,0	14,3	14,9	18,6	15,4	16,3	16,6
Кіровоградська	22,2	20,6	19,1	19,0	23,2	36,8	31,3	33,0	11,5	8,3	10,4	10,2
Луганська	45,2	34,5	23,1	20,7	6,3	20,9	21,3	21,7	10,5	4,8	6,7	8,0
Львівська	17,9	22,7	22,9	22,1	9,0	10,2	9,6	9,1	17,7	12,6	15,5	15,6
Миколаївська	25,7	20,6	21,1	21,1	16,3	25,6	21,9	21,0	12,9	11,5	12,5	12,8
Одеська	13,1	13,7	12,5	12,2	7,4	13,3	11,5	11,0	14,9	13,3	14,6	14,0
Полтавська	44,2	50,5	54,1	49,4	14,2	19,6	14,3	16,8	8,0	6,4	6,9	7,5
Рівненська	26,2	26,1	24,5	24,1	17,1	20,6	19,9	19,1	11,1	13,7	11,6	10,7
Сумська	27,3	24,6	22,5	23,2	16,2	28,0	26,1	26,4	15,0	11,2	9,7	9,6
Тернопільська	13,6	15,0	14,2	13,6	24,2	28,9	28,1	25,6	12,3	10,8	10,6	10,8
Харківська	21,3	31,0	31,0	33,1	8,8	13,4	11,1	10,2	15,3	11,7	11,7	10,6
Херсонська	16,0	15,1	15,1	14,7	24,2	36,5	33,0	30,1	12,1	9,4	10,5	10,9
Хмельницька	20,3	19,5	17,5	16,3	22,1	31,8	31,1	29,5	10,0	9,3	10,3	11,2
Черкаська	24,3	25,9	25,2	24,1	21,8	26,5	21,8	23,2	12,8	11,3	13,9	14,2
Чернівецька	9,9	11,7	10,7	10,5	20,2	24,9	22,3	21,1	12,2	10,7	13,1	13,5
Чернігівська	24,9	20,4	20,5	21,1	20,8	31,2	28,2	28,0	11,0	9,5	8,8	8,6

*Без урахування даних по тимчасово окупованій території АР Крим, м. Севастополя та частини Донецької і Луганської областей

Джерело: [2]

виробництва продукції, що користуються попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках. Оцінка фінансових ресурсів – прямих іноземних інвестицій, капітальних інвестицій та обсяг депозитів у комерційних банках регіонів, дозволила визначити, що рівень інвестування у регіональний розвиток, зокрема промислове виробництво, може збільшитися в середньому в 2 рази, а в деяких регіонах і більше. Регіони, з одного боку, мають зберегти існуючі базові промислові види діяльності, які забезпечать стійкість в умовах криз, в той же час необхідно доповнювати їх інноваційними видами бізнесу за рахунок розвитку сітєвих структур – регіональних та міжрегіональних кластерів, індустріальних парків, бізнес-інкубаторів тощо. Кластерні ініціативи мають підтримуватися державою, особливо міжрегіональні, які пов'язують ще недостатньо потужні, але перспективні на внутрішньому та зовнішньому ринках підприємства. Для повноцінного функціонування індустріальних парків мають бути створені умови, не менш привабливі, ніж у сусідніх європейських країнах – Польщі і Словаччині [3].

Сучасні виклики, що стоять сьогодні перед Україною, вимагають актуалізації питань щодо вирішення

та зменшення диспропорцій регіонального розвитку, адже військові дії на території нашої країни спричинили деструктивний вплив не тільки на окуповані Росією території, а й руйнівні впливають на економіку усєї країни. Більшість регіонів України до війни характеризувалися розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних фондів, технологічно відсталістю. На сьогодні наша держава потребує оперативного відновлення та санації регіональної економіки. Зростання диспропорцій регіонального розвитку пояснюються ще й зростанням міської агломерації та внаслідок цього концентрації виробництва у промислових регіонах. Майже у всіх регіонах України спостерігається збільшення темпів зростання проміжного споживання та темпів зростання ВРП, що вказує на високу матеріаломісткість та сировинну орієнтованість виробництва, а також засвідчує низький рівень інноваційного розвитку промисловості країни. Такий перерозподіл ресурсів має негативні наслідки для регіонального розвитку. Аналіз показників Державної статистики України [2], свідчить про збільшення диспропорцій в регіональному розвитку, яке проявляється через дисбаланс ВРП у розрахунку на 1 особу

по регіонах України, частині експорту та імпорту між регіонами, частки перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами, кількості міграційного населення, долі попиту та пропозиції робочої сили тощо. Тобто, поглиблення диспропорцій регіонального розвитку висуває нові умови формування державної регіональної політики, зосередження зусиль на вирішенні проблем просторового розвитку та збереження територіальної цілісності, відновлення економічного потенціалу та українських територій [4].

Найпроблемнішою рисою вітчизняної промисловості на сьогодні залишається домінування у виробництві видів діяльності, що мають низьку питому вагу у валовій доданій вартості (виробництва металу, зерна, високотоннажної хімії) та залежність від коливання цін на світових ринках. Промисловість майже не відтворює власних інноваційно-технологічних умов для забезпечення процесів модернізації через недостатній рівень розвитку машинобудування та обмежену кількість підприємств, що впроваджують інновації. Деградація вітчизняної промисловості до рівня сировинного приросту економічно розвинених країн робить її надзвичайно залежною від кон'юнктури зовнішніх ринків і на майбутнє [5].

Подальше підвищення конкурентоспроможності як окремого підприємства, так і економіки в цілому залежить від системного оновлення основного капіталу у всіх галузях громадського виробництва. Причому не просто оновлення, а систематичного оновлення на інноваційній основі, що фактично означатиме перехід України до інноваційної моделі розвитку. Це дозволить як підвищити конкурентоспроможність базових галузей, так і розвивати наукомісткі галузі, знижуючи наявну диспропорцію у структурі економіки, завдяки якій Україна більше нагадує монокультурні слаборозвинені країни, ніж високорозвинені держави.

Таким чином, оновлення основного капіталу на якісно новій технічній та технологічній базі в даний час перетворюється на основний фактор здатний підвищити конкурентоспроможність як окремого підприємства, так і економіки в цілому. Проте інновації неможливі без інвестицій і пошук джерел інвестицій стає основною проблемою під час проведення заходів щодо оновлення основного капіталу на вітчизняних підприємствах усіх галузей економіки. На підвищення конкурентоспроможності національного виробництва необхідно як зміна структури національного виробництва у бік вищих технологічних укладів так і оновлення основного капіталу базових галузях економіки. Основну роль у цьому має відіграти машинобудування, що забезпечує переозброєння галузей виробництва на якісно новій технологічній та технічній основі [6].

У кожній країні є регіони-лідери з більш високим економічним і соціальним потенціалом, які забезпечують розвиток і підвищення конкурентоспроможності всієї економіки країни. Регіони-лідери, як правило, мають високі показники економічного розвитку, такі як: валовий регіональний продукт, обсяги виробни-

цтва промислової продукції та продукції сільського господарства, обсяги інвестицій в основний капітал тощо і відрізняються наявністю високоорганізованого урбаністичного середовища життя. Існуючі проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України ставлять перед органами державної влади ряд питань щодо гармонійного зростання економіки всіх регіонів. Насамперед це стосується: поліпшення якості життя населення; зниження смертності; підвищення рівня екологічної безпеки; розвитку пріоритетних галузей промисловості; підвищення конкурентоспроможності регіональних економічних систем. Слід відзначити, що іноземні інвестори теж дуже повільно інвестують навіть у проекти, пов'язані із промисловим виробництвом, готельно-ресторанним бізнесом, будівництвом тощо. Така ситуація склалася в країні не вчора, і вона має серйозне правове та фінансово-економічне підґрунтя [7].

Щодо перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, то вони можуть бути реалізовані за умов, відображених на рисунку 2.

Зростає значення локальних особливостей, які проявляються через матеріальні і нематеріальні активи регіонів. Наявна ситуація зумовила виникнення концептуального оформлення регіонального розвитку і зростання, яка отримала назву «політики, що спирається на можливості місць» («*placebased policy*»). Вона передбачає відхід від традиційних підходів (формування масштабної інфраструктури регіонів, залучення інвесторів на умовах трансфертних виплат для компенсації наслідків промислових реструктуризацій регіону.

Аналіз рівня соціально-економічного становища регіонів України свідчить про історично сформовану неоднорідність розвитку, яка значно впливає на функціонування держави, структуру й ефективність економіки, соціально-економічну політику. Неоднорідність розвитку регіонів, що посилюється і зберігається, стає фактором соціальної нестабільності, що знижує стійкість соціально-економічних систем. Основними проблемами на шляху до забезпечення стійкого розвитку регіонів на сьогодні є недостатньо ефективне використання внутрішнього резервного потенціалу й ресурсів у регіонах, що зумовлено незабезпеченістю об'єктивності щодо аналізу й оцінки такого резерву, їхньої ролі в потенційних можливостях перспективного розвитку, а також невідповідністю управлінських впливів засадам принаймні стратегічного середньострокового планування. Відсутня затверджена Генеральна схема просторового розвитку України, у якій було б визначено пріоритети щодо розвитку конкретних регіонів країни, покликаних забезпечити та підтримати вирішення загальнонаціональних завдань подвоєння ВВП, скорочення рівня бідності та збереження цілісності країни щодо старопромислових регіонів і сировинних зон. Реформи інфраструктури (транспорт, зв'язок, енергетика, ЖКГ) і загалом наслідки реалізації пакета реформ на територіальному рівні не скоординовані та не синхронізовані [8].

Рисунок 2 – Умови зниження диспропорційності та реалізації перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України

Джерело: розроблено автором

Одним із факторів просторових економічних диспропорцій в регіональному розвитку є сучасні тенденції розміщення нових виробництв. Так, найбільша частка нових підприємств, які відкривалися останніми роками на території України, зосереджена в західних регіонах, Київській та Одеській областях. Така тенденція пояснюється сировинною спрямованістю відкритих виробництв, серед яких: біогазові заводи, заводи з виробництва автомобільних джгутів, сонячні і вітроелектростанції, мінігідроелектростанції, елеватори та зернові термінали, комплекси із зберігання фруктів та овочів, тваринницькі комплекси. Динаміка розподілу підприємств за розмірами характеризувалася відкриттям більш великих підприємств, які мають чисельність персоналу більше 500 робочих місць, переважно в Західних регіонах країни, в той час як в центральних областях та на півночі більше розташовані середні та малі підприємства. Перерозподіл промислових потужностей та виробничих ресурсів призвів до просторового перерозподілу обсягів проміжного споживання. Майже у всіх регіонах спостерігається збільшення темпів зростання проміжного споживання за темпи зростання ВРП, що вказує на високу матеріаломісткість та сировинну орієнтованість виробництва, що засвідчує низький рівень інноваційного розвитку промисловості країни. Такий перерозподіл ресурсів має негативні наслідки для регіонального розвитку. Тому для зменшення диспропорцій в просторовому розвитку регіо-

нів на державному рівні необхідним є запровадження заходів щодо зменшення таких диспропорцій з урахуванням особливостей та специфіки кожного регіону з точки зору виробничо-сировинної приналежності [9].

Досягнення нівелювання економічних та регіональних диспропорцій та прискорення процесів структурної модернізації можливі за умов формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів. Механізм подолання асиметрії економічного та промислового розвитку має включати сукупність регламентованих державою відносин і взаємозв'язків, систему економічних, правових, організаційних форм, методів, способів та принципів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на розвиток реального сектору національної економіки [10].

Однак, інноваційна активність промислових підприємств України у кілька разів нижче аналогічних значень розвинених країн світу, незважаючи на неухильну підвищувальну динаміку. Так, у 2020 р. впроваджували нові технологічні процеси 11,1% промислових підприємств України, тоді як у розвинених країнах – 80–87%. Слід зазначити, що Державна служба статистики України [2] відслідковує інноваційну діяльність лише промислових підприємств [11].

На сьогодні саме впровадження нових технологій, створення та освоєння нових виробничих можливостей здатне забезпечити перехід до економічного піднесення. При нормальному стані новітні технології

впливатимуть на технологічну й виробничу структуру національної економіки, вибравуючи застарілі й неефективні виробництва, усуваючи диспропорції й розчищаючи ґрунт для економічного розвитку на сучасній технологічній основі. Аналіз структурних диспропорцій в промисловості в контексті формування політики економічного зростання України доводить, що найбільш проблемною рисою вітчизняної промисловості на сьогодні лишається сировинний ухил її галузевої структури; промисловість майже не відтворює власних інноваційно-технологічних умов для забезпечення процесів модернізації через недостатній розвиток машинобудування та обмежену кількість підприємств, що впроваджують інновації; висока експортна орієнтація сировинних галузей посилює деградацію вітчизняної промисловості у бік сировинного додатку економічно розвинутих країн та робить її надзвичайно залежною від кон'юнктури зовнішнього ринку [5].

Економіка України характеризується нерівномірним розвитком, а її структура – наявністю багатьох диспропорцій, які несуть загрози та впливають на економічну безпеку країни. В економіці України можна виокремити:

- макроекономічні структурні диспропорції, зумовлені технологічною структурою економіки України, домінуванням середньо-низькотехнологічних та низькотехнологічних виробництв, сировинною моделлю розвитку;

- територіальні диспропорції, пов'язані з диференціацією в економічному потенціалі регіонів, регіональною спеціалізацією, перекосами між потребами регіонів та їх внеском у розвиток економіки, валовий регіональний продукт;

- галузеві диспропорції, зумовлені нерівномірним розвитком галузей первинного, вторинного та третинного секторів економіки, скорочення переробної промисловості та її ядра – машинобудування, зростання рівня «аграризації», збільшення сфери послуг за рахунок оптової та роздрібно торгівлі;

- диспропорції у зовнішній торгівлі, які є похідними від розвитку внутрішнього ринку та виявляються у зниженні рівня диверсифікації товарного експорту в напрямі домінування сировинної продукції з низькою доданою вартістю та імпорту готової продукції, перевищенні вартісних обсягів імпорту товарів і послуг над їх експортом.

Поглиблення міжгалузевих диспропорцій фактично зумовило деіндустріалізацію економіки країни, що проявляється у домінуванні енергоємних і галузей, які виробляють продукцію з низьким ступенем обробки (добувна промисловість і розроблення кар'єрів, металургійне виробництво). В Україні спостерігається примітивізація промислового комплексу. Протягом 2016–2020 рр. частка промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості зменшилася з 25,0% до 21,0%.. Занепад або застій традиційних галузей про-

мисловості при цьому поглиблюється. Так, у структурі ВВП частка переробної промисловості України у 2019 р. становила 10,8%, а 80% вартості відвантаженої продукції виробляється галузями середньо-низького і низького технологічних рівнів. Це свідчить про структурне спрощення вітчизняної економіки.

Деіндустріалізація в Україні відбулася за рахунок скорочення переробної промисловості в першу чергу машинобудування, зростання рівня «аграризації» (збільшення виробництва технічних та олійних культур рослинництва), збільшення сфери послуг (третинного сектору). Відзначимо, що активний розвиток галузей третинного сектору не можна вважати однозначним показником, що характеризує прогресивність вітчизняної структури економіки. Адже в Україні зростання має місце не в соціально значущих сферах, таких як охорона здоров'я, освіта, а переважно у сфері торгівлі та операцій із нерухомим майном [11].

Нерівномірність регіонального розвитку в Україні посилює диференціацію якості життя населення, активізує зовнішню трудову міграцію, унеможливує зменшення масштабів безробіття та ефективно вирішення інших соціальних проблем. Враховуючи важливість ендogenous потенціалу регіонів в умовах реалізації сучасних реформ, при аналізі диференціації регіонального розвитку доцільно дотримуватись ресурсно-витратного підходу, відповідно до якого, наявність існуючої міжрегіональної диференціації здебільшого зумовлена відмінностями у продуктивності (ефективності) використання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів регіонів. Від ефективності використання цих ресурсів залежить ефективність економічної діяльності в регіонах загалом, а також можливість досягнення відтворювальних ефектів і врешті решт інтенсифікації економічного зростання. Якість економічного зростання має забезпечуватись не стільки приростом ВВП, скільки за рахунок зростання капіталовіддачі, продуктивності праці та зайнятості населення. Такої закономірності в Україні наразі чітко не простежується і, відповідно, не має залежності між темпами зростання ВВП, продуктивності праці, капіталовіддачі та зайнятості [12].

Висновки. Зменшення диспропорцій регіонального розвитку має вирішуватись шляхом трансформації форм, методів та організації системи управління в регіонах. Напрями соціально-економічної інтеграції регіонів доцільно реалізовувати на основі програм, які включають створення ефективних механізмів реалізації державної регіональної політики; удосконалення механізму перерозподілу ресурсів всередині країни; створення умов та позитивного іміджу регіонів для залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів; усунення чинників, що призводять до загострення соціальної напруги в суспільстві. Розглядаючи наявні диспропорції, необхідним є врахування міжрегіональної диференціації як основи запровадження стратегії реалізації державної регіональної політики. У реформах

децентралізації влади увагу слід приділяти питанням динамічності розвитку міст порівняно з сільськими і гірськими територіями та наявності територій з особливими проблемами розвитку, так званих депресивних регіонів (що зумовлено їх розташуванням, економічною спеціалізацією, соціальними особливостями). Для формування політики економічного зростання

України необхідно переглянути систему формування пріоритетів щодо формування політики розвитку національної економіки з орієнтацією на модель економічного зростання України з врахуванням впливу світогосподарських диспропорцій на стан, тенденції та динаміку структурних змін національної господарської системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Видобора В. В. Економічні диспропорції в умовах глобалізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. № 1(64). С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-1>.
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Дейнеко Л., Ципліцька О. Промисловий потенціал регіонів та завдання регіональної промислової політики в умовах деіндустріалізації. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 1. С. 65–73. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.01.065>.
4. Якушева О. В., Лабунько В. С. Регіональні диспропорції економічного розвитку у повоєнний період. *Теорія і практика сучасної економіки : матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції, 20 жовтня 2022 р.* Черкаси : ЧДТУ, 2022. С. 194–196. URL: <https://tinyurl.com/exf6u467>.
5. Вдовічен А. А. Макроекономічні диспропорції економіки України: сутність та особливості формування : монографія. Київ : НУБІП. 2017. 310 с. URL: <https://tinyurl.com/nkzup22b>.
6. Подмазко О. М. Потенційні інвестиційні ресурси інноваційного оновлення виробництва. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 вересня 2022 р.)*. Одеса, 2022. С. 490–492. URL: <https://tinyurl.com/2z4avfrt>.
7. Кондратенко Н. О., Красноносова О. М., Папп В. В. Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України. *Бізнес інформ*. 2022. № 1. С. 198–204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-198-204>.
8. Можайкіна Н. В., Островський І. А. Управління сталим розвитком регіонів в умовах децентралізації: досвід країн ЄС та України. *Економічна теорія та право*. 2022. № 2. С. 8–27. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-49-2-8>.
9. Перепелюкова О. В. Диспропорції регіонального розвитку в умовах системних трансформацій. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 88–95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-88-95>.
10. Носирев О. О. Нівелювання диспропорцій економічного та промислового розвитку регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2020. Вип. 33. Ч. 1. С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-22>.
11. Соколова О. Структурні диспропорції: зміст, види та вплив на економічну безпеку держави. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2021. № 4 (90). С. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.4.2>.
12. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2018. 157 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180701.pdf>.

REFERENCES:

1. Vydobora V. V. (2022). Ekonomichni dysproportsiyi v umovakh hlobalizatsiyi [Economic disproportions in the conditions of globalization]. *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic sciences*, vol. 1(64), pp. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/64-1>.
2. State Statistics Service of Ukraine. Official website. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Deyneko L., Tsyplitska O. (2020). Promyslovyy potentsial rehioniv ta zavdannya rehionalnoyi promyslovoyi polityky v umovakh deindustrializatsiyi [Industrial potential of regions and tasks of regional industrial policy in the context of deindustrialization]. *Economic analysis*, vol. 30. Part 1, pp. 65–73. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.01.01.065>.
4. Yakusheva O. V., Labunko V. S. (2022). Rehionalni dysproportsiyi ekonomichnoho rozvytku u poviennyu period [Regional disproportions of economic development in the post-war period]. *Theory and Practice of Modern Economics: Materials of the XXIII International Scientific and Practical Conference*, October 20, 2022, Cherkasy, pp. 194–196. Available at: <https://tinyurl.com/exf6u467>.
5. Vdovichen A. A. (2017). Makroekonomichni dysproportsiyi ekonomiky Ukrayiny: sutnist ta osoblyvosti formuvannya : monohrafiya [Macroeconomic disproportions of Ukraine's economy: essence and features of formation: monograph]. K.: NUBEM, 310 p. Available at: <https://tinyurl.com/nkzup22b>.
6. Podmazko O. M. (2022). Potentsiyni investytsiyni resursy innovatsiynoho onovlennya vyrobnytstva [Potential Investment Resources Innovative Updating Production]. *Economic and legal aspects of management: current state, efficiency and prospects: materials of the VIII International Scientific and Practical Conference (September 23-24, 2022, Odesa)*, pp. 490–492. Available at: <https://tinyurl.com/2z4avfrt>.
7. Kondratenko N. O., Krasnonosova O. M., Papp V. V. (2022). Problemy ta perspektyvy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny [Problems and prospects of socio-economic development of regions of Ukraine]. *Business Inform*, vol. 1, pp. 198–204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-198-204>.
8. Mozhaykina N. V., Ostrovskyy Yi. A. (2022). Upravlinnya stalym rozvytkom rehioniv v umovakh detsentralizatsiyi: dosvid krayin ES ta Ukrayiny [Management of sustainable development of regions in conditions of decentralization: dosvid krayin ES ta Ukrayiny].

experience of EU and Ukraine countries]. *Economic Theory and Law*, vol. 2, pp. 8–27. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2022-49-2-8>.

9. Perepelyukova O. V. (2019). Dysproportsiyi rehionalnoho rozvytku v umovakh systemnykh transformatsiy [Disproportions of regional development under systemic transformations]. *Problems of economy*, vol. 4, pp. 88–95. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-4-88-95>.

10. Nosyriev O. O. (2020). O. Nivelyuvannya dysproportsiy ekonomichnoho ta promyslovoho rozvytku rehioniv Ukrainy [O. Leveling of disproportions of economic and industrial development of regions of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod State University. The International Economic Relations and World Economy Series*, vol. 33. Part 1, pp. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-33-22>.

11. Sokolova O. (2021). Strukturni dysproportsiyi: zmist, vydy ta vplyv na ekonomichnu bezpeku derzhavy [Structural Disproportions: Contents, Types and Impact on the Economic Security of the State]. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, vol. 4 (90), pp. 10–16. DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.4.2>.

12. Terytorialnyy rozvytok i rehionalna polityka v Ukraini: Vyklyky ta priorytety Ukrainy (2018) [Territorial Development and Regional Policy in Ukraine: Challenges and Priorities of Ukraine]. M. Dolishniy Regional Research Institute of Regional Studies of NAS of Ukraine, Lviv, 157 p. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180701.pdf>.

STABILIZATION OF IMBALANCES AND STRUCTURAL DISPROPORTIONS IN THE REGIONAL ECONOMY

Oleksandr O. Nosyriev¹

The purpose of the study is to identify regional features of structural disparities in the development of the national economy and to develop recommendations for overcoming the disproportionality of the national economy. Even before the start of full-scale military operations, most regions of Ukraine were characterized by an unbalanced structure of the economy, a high level of wear and tear of fixed assets, and technological backwardness. At present, the state needs prompt recovery and rehabilitation of the regional economy. There is a high material intensity and raw material orientation of production, as well as a low level of innovative development of the country's industry. Possible conditions for reducing disproportionality and realizing the prospects of socio-economic development of the regions of Ukraine are proposed, typification of the economy of Ukraine in a regional section is carried out. It is necessary to take into account the interregional differentiation as a basis for the implementation of the strategy for the implementation of the state regional policy. Deindustrialization in Ukraine took place due to the reduction of the processing industry, primarily mechanical engineering, the increase in the level of "agrarianization" (increase in the production of technical and oilseed crops), and the increase in the service sector (tertiary sector). The quality of economic growth should be ensured not so much by the increase in GRP, but by the growth of capital return, labor productivity and employment of the population. The reduction of regional development disparities should be solved by transforming the forms, methods and organization of the management system in the regions. It is expedient to implement the directions of socio-economic integration of regions on the basis of programs that include the creation of effective mechanisms for the implementation of state regional policy; improvement of the mechanism of redistribution of resources within the country; creation of conditions and a positive image of regions to attract external investment resources; elimination of factors that lead to aggravation of social tension in society.

Keywords: regional disparities, structure of the economy, economic development, industry, innovation processes, technologies, production.

JEL Classification: L50, O20, O40

Стаття надійшла до редакції 7.02.2023

The article was received February 7, 2023

¹ Oleksandr O. Nosyriev, Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"